

Zpráva o výsledcích podrobné analýzy současného stavu výuky všech bezpečnostních témat ve školách s návrhy dalšího postupu

1. Úvod

Smyslem vzdělávání studující populace v oblasti bezpečnosti je vytváření a udržování souboru znalostí a dovedností potřebných k minimalizaci negativních důsledků působení širokého spektra každodenních rizik, mimořádných událostí a krizových situací nevojenského i vojenského charakteru. Bezpečnostními tématy chápeme ochranu člověka za běžných rizik a mimořádných událostí, dopravní výchovu, přípravu občanů k obraně státu, zdravotní přípravu, prevenci kriminality, boj proti terorismu a extremismu.

Česká republika zaujímá k bezpečnostním tématům odpovědný přístup a v klíčových dokumentech v oblasti bezpečnosti deklaruje význam této problematiky a podporu její realizace. Zvyšování podílu občanů na zajišťování vlastní bezpečnosti je dle Bezpečnostní strategie ČR (2015) identifikováno jako jeden z bezpečnostních zájmů státu. Pozornost širšímu zapojení občanů do systému ochrany obyvatelstva a zvyšování úrovně jejich bezpečnosti je pak věnována především v Koncepti ochrany obyvatelstva do roku 2020 s výhledem do roku 2030 schválené usnesením vlády ze dne 23. října 2013 č. 805 (dále jen „Koncepte ochrany obyvatelstva“), kde představuje jednu ze strategických priorit.

K jejímu naplňování byl stanoven následující úkol: „*Cestou meziresortní pracovní skupiny analyzovat stávající systém výchovy a vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva (vzdělávání obyvatelstva, odborníků, učitelů, lektorů apod.), navrhnout systémové změny a opatření k odstranění stávajících nedostatků a tento systém legislativně zakotvit*“ (dále jen „úkol“). Termín splnění úkolu byl stanoven do konce roku 2020. Odpovědnost za provedení byla uložena Ministerstvu vnitra a Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy v součinnosti s dotčenými ministerstvy a jinými ústředními správními úřady. Proces plnění úkolu byl specifikován v materiálu Zpráva o stavu ochrany obyvatelstva 2015 schváleném usnesením vlády ze dne 2. prosince 2015 č. 977.

Ke splnění úkolu vznikla meziresortní pracovní skupina složená z odborníků – zástupců odpovědných resortů, do jejichž kompetence náleží vzdělávání obyvatelstva v bezpečnostní tematice. Členy pracovní skupiny jsou zástupci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“), Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva dopravy, Ministerstva obrany,

Ministerstva vnitra (Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality, Policejní prezidium České republiky, Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky), České školní inspekce a pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Pracovní skupinu řídí Ministerstvo vnitra – generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky (dále jen „MV–GŘ HZS ČR“). Výstupy činnosti pracovní skupiny jsou prezentovány v předložené Zprávě o výsledcích podrobné analýzy současného stavu výuky všech bezpečnostních témat ve školách s návrhy dalšího postupu (dále jen „zpráva“).

Za účelem plnění úkolu byly v rámci činnosti pracovní skupiny vytvořeny následující dokumenty, na základě kterých byla formulována závěrečná doporučení:

- 1) Tematická zpráva České školní inspekce – Vzdělávání v bezpečnostních tématech
- 2) Zpráva z výzkumné sondy zaměřené na stávající pojetí výchovy a vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva ve školních vzdělávacích programech vybraných základních škol v ČR
- 3) Analýza podpory výuky „bezpečnosti“ ze strany zainteresovaných resortů
- 4) Dotazníkové šetření od účastníků vzdělávacích kurzů „Ochrana člověka za běžných rizik a mimořádných událostí“ pořádaných HZS krajů

Bližší informace k jednotlivým dokumentům jsou uvedeny v příloze č. 1.

2. Popis současného stavu v oblasti vzdělávání v bezpečnostních tématech ve školách

2.1 Výchozí právní předpisy a dokumenty nelegislativní povahy

Stěžejním zákonem, který vzdělávání ve školách komplexně pojímá je zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Pro odborně příslušné resorty také existují povinnosti ve vztahu ke vzdělávání obyvatelstva jako celku. V jednotlivých oblastech bezpečnosti lze nalézt podporu předmětné problematiky v právních normách. Jedná se např. o zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů, zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany ČR a další.

Dlouhodobá orientace a rozvoj vzdělávání obyvatelstva v oblasti bezpečnosti jsou pak řešeny především v následujících strategických a koncepčních dokumentech, které definují priority a rozvojové úkoly:

- Bezpečnostní strategie České republiky

Článek 86 – Česká republika podporuje vzdělávání občanů v oblasti zajištění bezpečnosti, zejména v předcházení hrozbám, ale také v oblasti sebeochrany a vzájemné pomoci při mimořádných událostech jako významného faktoru při možné eliminaci následků mimořádných událostí. Systémové vzdělávání v bezpečnostní problematice, například i prostřednictvím veřejnoprávních médií, představuje také významný nástroj v oblasti prevence kriminality. ČR za tímto účelem rozvíjí intenzivní meziresortní spolupráci, spolupráci složek integrovaného záchranného systému a spolupráci s občanskými sdruženími zabývajícími se vzděláváním v oblasti bezpečnosti.

- **Koncepce ochrany obyvatelstva**

Širší zapojení občanů do systému ochrany obyvatelstva cestou zvýšení jejich schopnosti sebeochrany za využití informací a znalostí získaných v rámci plošného a cíleného systému výchovy a vzdělávání.

- **Zdraví 2020 - Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí**

Zařazení zdravotní gramotnosti napříč vzdělávacím systémem do všeobecných předmětů základních a středních škol – příprava pracovních týmů, návrhy pracovních a metodických listů pro elektronickou a tištěnou verzi a smart board (spolupráce s MŠMT, vysokými školami, Českou školní inspekcí, médií), spolupráce s rodiči a komunitou (zapojení Národní sítě zdravých měst a rodičů) a do mimoškolního vzdělávání (Střediska volného času aj.).

- **Národní strategie bezpečnosti silničního provozu 2011-2020**

Konkretizace a upřesnění jednotlivých výstupů z oblasti dopravní výchovy a ochrany člověka za mimořádných událostí v rámci revizí rámcových vzdělávacích programů (dále jen „RVP“).

- **Koncepce přípravy občanů k obraně státu**

Aktualizovat RVP pro základní a střední vzdělávání v návaznosti na Koncepci a připravit jejich zavedení.

- **Zpráva o stavu ochrany obyvatelstva**

Zmapovat stav výchovy a vzdělávání v ochraně obyvatelstva ve školách a navrhnout optimální řešení pro zkvalitnění tohoto procesu.

Jednotlivé dokumenty jednoznačně deklarují význam problematiky bezpečnosti a prostřednictvím realizace konkrétních kroků v nich navržených usilují o úpravu současných

vzdělávacích dokumentů - RVP, s cílem dosáhnout optimální implementace dílčích problematik z oblasti bezpečnosti do vlastního procesu výuky tak, aby reagovaly na aktuální potřeby. Úprava těchto kurikulárních dokumentů musí nezbytně probíhat pod odborným vedením MŠMT, jakožto garanta školské politiky.

2.2 Realizace na školách

Obecně lze konstatovat, že u všech stupňů vzdělávání jsou problematiky bezpečnosti v rámcových vzdělávacích programech pojaty průřezově, a to vždy prostřednictvím několika vzdělávacích oblastí a oborů. V jednotlivých stupních vzdělávání je situace následující:

- a. **Předškolní vzdělávání** – problematiky bezpečnosti jsou v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání z pohledu jednotlivých resortů zahrnuty dostatečně. Pro daný stupeň vzdělávání proto není nutná úprava vzdělávacího dokumentu. Pozornost je třeba zaměřit na podporu procesu např. tvorbu metodických materiálů, didaktických pomůcek a případně akcí ze strany resortů pro jednotlivé mateřské školy.

Závěry z šetření České školní inspekce k předškolnímu vzdělávání:

- většina škol v předškolním vzdělávání se více než okrajově věnuje dopravní výchově (92,8 %) a ochraně zdraví (91,7 %)
- 70,2 % škol se zabývá ochranou člověka za běžných rizik a mimořádných událostí
- z metod a forem vzdělávání v bezpečnosti převažují hry a soutěže, exkurze a zážitkové vyučování a praktická cvičení a projektové dny
- z provedených akcí a praktických cvičení organizoval nejvyšší podíl škol cvičnou evakuaci, dopravní soutěže a nácvik první pomoci
- pro ověřování znalostí a dovedností v tématech bezpečnosti jsou nejčastěji využívány praktické činnosti
- pro výuku si učitelé sami zajišťují nejčastěji materiály z internetu a dalších veřejných zdrojů

- b. **Základní vzdělávání** – v roce 2013 došlo díky aktivnímu přístupu MŠMT k úpravě Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen „RVP ZV“),

kdy se problematiky bezpečnosti rozšířily a specifikovaly a prostupují napříč celým dokumentem. Nově se objevují v 6 z 9 vzdělávacích oblastí. Z obecných závěrů výzkumné sondy zaměřené na stávající pojetí výchovy a vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva ve školních vzdělávacích programech vybraných základních škol v ČR lze usuzovat, že témata vztahující se ke sledovaným oblastem jsou ve školních vzdělávacích programech vhodně zastoupena a lze usuzovat na jejich zastoupení i v realizované výuce. Ovšem z hlediska gesce jednotlivých institucí vykazují vysokou míru roztržitosti, což je z hlediska návaznosti informací problémem.

RVP ZV vymezuje cíle, délku a povinný obsah vzdělávání a je závazný pro tvorbu školních vzdělávacích programů (dále jen „ŠVP“), které jsou již rozpracováním RVP ZV do konkrétních podmínek jednotlivých škol. V současnosti jsou bezpečnostní témata zařazena přednostně do vzdělávacích oborů Člověk a jeho svět na 1. stupni základní školy (dále jen „ZŠ“) a Výchova ke zdraví na 2. stupni ZŠ. Dále jsou součástí ostatních vzdělávacích oborů, jejichž obsah s nimi úzce souvisí. To klade vysoké nároky na odborné kompetence vyučujících a na adekvátní zohlednění problematiky bezpečnosti a ochrany zdraví. Pedagog musí znát souvislosti mezi cíli, zaměřením, předpokládanými výsledky či minimální doporučenou úrovní znalostí tematiky. S tím úzce souvisí riziko, kdy jednotliví vyučující předpokládají, že dotčené informace již byly žákům podány v jiném předmětu, ve výsledku však tyto informace žák nezíská (týká se především druhého stupně, neboť na prvním stupni je výuka žáků převážně vedena jedním pedagogem). Ve vlastním procesu výuky na druhém stupni mnohdy může dojít k záměnám nebo opomíjení jedné, či více problematik, neboť problematiky bezpečnosti prostupují několika vzdělávacími obory a oblastmi (Výchova ke zdraví, Člověk a společnost, Člověk a příroda, Člověk a zdraví, Člověk a svět práce).

Šetření zaměřené na implementaci bezpečnostních tematik do ŠVP dokládá, že formulace zde uvedené jsou v některých případech velmi obecné¹ a nezřídka se neliší od formulací uvedených v samotném RVP ZV. Navíc ve druhém období 1. stupně (tj. 4. a 5. ročník ZŠ) se výstupy téměř neliší a mezi ročníky nebyla leckdy pozorována zřetelná návaznost ani stoupající náročnost.

¹ Např. cílem deklarovaným v konkrétním ŠVP je „ochrana člověka za mimořádných událostí“. Takto formulovaný cíl je tedy pouze opakovaným uvedením označení užívaného pro jedno z vyučovaných bezpečnostních témat.

Ačkoli školy mají možnost vytvořit si samostatný předmět týkající se výuky bezpečnosti a ochrany zdraví, tak toto nedělají a raději témata bezpečnosti integrují do jiných vzdělávacích předmětů, protože je v jejich kompetenci takto rozhodnout. To s sebou přináší značné nároky na koordinaci a přístup jednotlivých pedagogů.

Závěry z šetření České školní inspekce k základnímu vzdělávání

- u všech témat bezpečnosti převažuje zařazení obsahu do jiných předmětů (v případě dopravní výchovy (dále jen „DV“) – prvouka a občanská výchova; v případě přípravy občanů k obraně státu (dále jen „POKOS“) – občanská výchova a vlastivěda; v případě OČBRMU – prvouka a občanská výchova; v případě ochrany zdraví (dále jen „OZ“) – prvouka, přírodověda, přírodopis, biologie a tělesná výchova)
- zatímco DV převažuje na 1. stupni, témata POKOS, ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí (dále jen „OČBRMU“) a OZ jsou vyučovány rovnoměrně na obou stupních
- v posledních dvou letech se nezúčastnili kurzu/školení v oblasti dopravní výchovy učitelé z celkem 58,8 % škol; v oblasti POKOS učitelé z celkem 73,7 % škol; v oblasti OČBRMU učitelé z celkem 59,9 % škol; v oblasti OZ učitelé z celkem 30,7 % škol
- z metod a forem výuky bezpečnosti převažují praktická cvičení, nácviky, projektové dny, besedy a výklad učitele
- z provedených akcí a praktických cvičení organizoval nejvyšší podíl škol nácvik první pomoci, cvičnou evakuaci, dopravní soutěže a cvičení pro případ požáru či povodně
- pro ověřování znalostí a dovedností v tématech bezpečnosti jsou nejčastěji využívány samostatné praktické činnosti
- používané učebnice a pomůcky vyhovují, je však třeba inovací

c. **Střední vzdělávání** – problematika bezpečnosti je v RVP (gymnaziální, střední odborné vzdělávání) zařazena obdobně jako u základního vzdělávání². Stav se však liší objemem zastoupení předmětných problematik v těchto programech. Žák, který

² Toto zjištění bylo provedeno na vzorku rámcových vzdělávacích programů, neboť pro každý obor vzdělávání existuje jeden rámcový vzdělávací program. Celkově je více než 280 rámcových vzdělávacích programů.

během studia dosáhne plnoletosti, by měl kromě základních pravidel vlastní ochrany znát také svá práva a povinnosti vůči státu (občan/podnikatel) při vzniku mimořádné události nebo krizové situace nevojenského i vojenského charakteru a jak těmto jevům předcházet. Každý občan by měl znát a naučit se dodržovat pravidla silničního provozu. Měl by si také osvojit povinnosti směrem k obraně státu.

S přihlédnutím k výše uvedenému jsou bezpečnostní témata v RVP pro střední vzdělávání zastoupena nedostatečně. Vlivem výše uvedeného širokého rozptylu, může dojít k nepochopení problematik a k záměnám, kdy se výstupy z jednotlivých vzdělávacích oblastí objevují zároveň u více problematik. Ve vlastním procesu výuky pak dochází k záměnám nebo opomíjení jedné z problematik.

Ačkoli školy mají možnost utvořit si samostatný předmět týkající se výuky bezpečnosti, tak toto nedělají a raději integrují tuto problematiku do jiných předmětů, protože je v jejich kompetenci takto rozhodnout. To s sebou přináší značné nároky na koordinaci a přístup jednotlivých pedagogů.

Závěry z šetření České školní inspekce k střednímu vzdělávání:

- u všech témat bezpečnosti převažuje zařazení obsahu do jiných předmětů (v případě DV – občanská výchova, tělesná výchova a odborné předměty; v případě OČBRMU – občanská výchova, tělesná výchova, odborné předměty, chemie a biologie; v případě OZ – tělesná výchova, občanská výchova, biologie a odborné předměty)
- v posledních dvou letech se nezúčastnili kurzu/školení v oblasti DV učitelé z celkem 54,6 % škol; v oblasti OČBRMU učitelé z celkem 41,7 % škol; v oblasti OZ učitelé z celkem 22,9 % škol
- z metod a forem výuky bezpečnosti převažují výklad učitele, besedy, praktická cvičení a nácviky, projektové dny, diskuze, exkurze a zážitkové vyučování
- z provedených akcí a praktických cvičení organizoval nejvyšší podíl škol nácvik první pomoci, cvičnou evakuaci, cvičení pro případ požáru či povodně a cvičení pro případ mimořádné situace
- pro ověřování znalostí a dovedností v tématech bezpečnosti jsou nejčastěji využívány samostatné praktické činnosti
- školy jsou méně spokojené s kvalitou učebnic a pomůcek k těmto tématům bezpečnosti

2.3 Příprava učitelů

Výuka problematiky bezpečnosti vyžaduje specifické znalosti průřezového charakteru zahrnující témata, která z hlediska odbornosti náleží věcně příslušným resortům. Za účelem posílení kompetencí vyučujících v těchto oblastech jsou proto ze strany těchto resortů realizovány aktivity v rámci systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a v rámci přípravy budoucích pedagogů na vysokých školách.

V rámci systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků jsou připraveny především prakticky zaměřené kurzy, které jsou poskytovány v samostatně akreditovaných programech jednotlivých resortů, ale i ve spolupráci s Národním institutem pro další vzdělávání. Přes uvedené úsilí však není dosaženo splnění požadavků kladených na úroveň připravenosti vyučujících. Důvodem je skutečnost, že systém výuky formou kurzu nedokáže nahradit plnohodnotnou přípravu na vysoké škole. Ze strany vyučujících navíc klesá zájem o nabízené kurzy (s výjimkou problematiky POKOS), a to i přesto, že řada z nich je poskytována bezplatně³.

Pro podporu výuky tematiky v rámci předškolního, základního a středního vzdělávání schválila vláda ČR dne 5. října 2011 usnesení č. 734 materiál „Začlenění tematik Ochrana člověka za mimořádných událostí, péče o zdraví a dopravní výchova do studijních programů pedagogických fakult“, s cílem připravit kvalifikované učitele kompetentní k výuce předmětné problematiky.

Současná podoba zmíněného usnesení vlády ČR však není z hlediska implementace závazná pro pedagogické fakulty a fakticky tak nevede k podpoře vzdělávání budoucích pedagogů v předmětné problematice. Usnesení pouze pověřuje předsedu vlády, aby doporučil předsedkyni Akreditační komise zohledňovat jednotlivé studijní základy při posuzování studijních programů zaměřených na vzdělávání budoucích učitelů. Vše je na rozhodnutí vedení vysoké školy, zda problematiku do výuky začlení.

K výuce bezpečnostních témat, tak nejsou vycházející absolventi pedagogických fakult dostatečně vzděláni, což je dalším z problémů, se kterým se vzdělávání v bezpečnostních tématech potýká. Ačkoli je od roku 2011 v platnosti výše uvedené usnesení a přes veškerou

³ Školení nebo kurzu v tématech OČBRMU se v posledních dvou letech nezúčastnili učitelé z celkem 59,9 % škol; v případě dopravní výchovy neabsolvovali v posledních dvou letech školení či kurz učitelé z celkem 58,8 % škol.

snahu vynakládanou jednotlivými resorty, nepřichází do školské praxe adekvátně připravení učitelé. Tento stav není možné zvrátit bez aktivního přístupu vysokých škol.

Závěry šetření České školní inspekce k přípravě učitelů

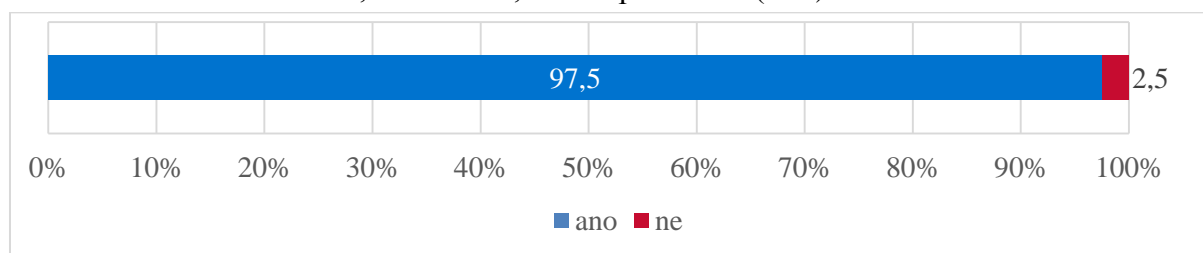
Položená otázka: Jakou formou jste byl v rámci výuky/přípravy na VŠ seznámen s výukou problematik bezpečnosti (OČBRMU, DV, OZ)? (podíl škol v %)

Forma přípravy	podíl
samostatné přednášky, cvičení, semináře	31,8
začleněním problematiky do jiných souvisejících témat	18,2
tato témata nebyla součástí mé přípravy na VŠ	50,0

Potřebu vzdělávat se v těchto problematikách již na vysoké škole vyjádřila většina učitelů v rámci tematické inspekční činnosti České školní inspekce.

Učitelé v předškolním vzdělávání

Položená otázka: Považujete za přínosné, aby pedagogická příprava budoucích učitelů MŠ zahrnovala také oblasti DV, OČBRMU, OZ? – podíl škol (v %)

Učitelé v základním vzdělávání

Položená otázka: Považujete za přínosné, aby pedagogické fakulty připravovaly budoucí učitele pro kvalifikaci v oblastech DV, POKOS, OČBRMU, OZ? – podíl škol (v %)

Příprava učitelů	ZŠ jen s 1. stupněm	ZŠ plně organizovaná	VG – nižší stupeň	celkem
ano – kvalifikace pro 2. stupeň ZŠ	27,3	70,0	79,6	57,1
ano – zařazení témat do přípravy učitelů 1. stupně ZŠ	88,5	77,9	24,6	77,6
ne	4,6	12,7	14,5	10,3

Učitelé ve středním vzdělávání

Položená otázka: Považujete za přínosné, aby pedagogické fakulty připravovaly budoucí učitele pro kvalifikaci v oblastech DV, OČBRMU, OZ? (v %) – podíl škol (v %)

Příprava učitelů	podíl
ano – pro všechny odborné kvalifikace učitelů	47,7
ano – pro vybrané odborné kvalifikace učitelů	43,7

2.4 Podpora procesu výchovy a vzdělávání v bezpečnostních tématech

Pro podporu realizace procesu výuky bezpečnostních témat na všech stupních škol je připraveno široké spektrum podkladů, pomůcek a projektů, které zpracovaly s ohledem na odbornou působnost dotčené resorty a další subjekty činné v předmětné oblasti (např. neziskové organizace). Řada materiálů vydaných ministerstvy byla bezplatně distribuována do všech základních a středních škol v ČR. Současně jsou volně šiřitelné prostřednictvím webových stránek a specializovaných portálů pro učitele⁴.

Učitelům jsou k dispozici učebnice zpracované dle jednotlivých stupňů a ročníků a dále interaktivní výukové materiály, videoklipy a DVD, a vytvořeny tištěné příručky a metodické materiály. Aktualizace uvedených pomůcek probíhá kontinuálně. I přesto, že byly na školy distribuovány mnohé učebnice a pomůcky, dle zjištění České školní inspekce učitelé v řadě případů o těchto materiálech nevědí, zejména v případech, kdy dochází ke změně pedagoga, anebo žádají jejich inovaci. S tím souvisí problém nedostatečné propagace vytvořených materiálů.

Pro podporu všech stupňů vzdělávání jsou dále realizovány různé projekty a akce (např. dopravní soutěže mladých cyklistů, vzdělávací program HASÍK CZ, exkurze na stanicích Hasičského záchranného sboru České republiky (dále jen „HZS ČR“), pohybově - vědomostní soutěže, prezentace Armády ČR na školách a na veřejnosti, besedy na školách, aktivity Asociace Záchraný kruh).

Přímá personální podpora výuky je ze strany resortů prováděna zpravidla na úrovni centrální a regionální, čímž je zajištěna přímá participace na vzdělávacím procesu (BESIP – 14 koordinátorů, HZS ČR – 14 koordinátorů, Ministerstvo obrany – vyčleněné osoby na Krajských vojenských velitelstvích).

O plánovaných aktivitách jsou ředitelé škol nebo učitelé informováni prostřednictvím terénních pracovníků, nebo za pomoci kampaní, zveřejněním na webových stránkách nebo sociálních sítích.

⁴ Např. internetová stránka www.rvp.cz

K podpoře výuky přispívají i dotační programy jednotlivých resortů na projekty neziskových organizací. Každoročně jsou v této oblasti vyčleňovány částky v řádech desítek milionů korun. U těchto neziskových organizací je ze strany věcně odpovědných resortů (poskytovatelů dotace) zajištěna kontrola kvality plnění, aby informace jimi sdělované byly v souladu s nároky kladenými na kvalitu vzdělávacího procesu.

Příklady projektů realizovaných z dotačních programů:

- Ministerstvo obrany: ŠIKovný seminář POKOS - výuka Přípravy občanů k obraně státu na základě Příručky pro učitele POKOS v počtu 30 seminářů;
- Ministerstvo vnitra: Svět záchranářů – vzdělávání a praktická příprava v oblastech požárů a mimořádných událostí;
- Ministerstvo zdravotnictví: Projekt Českého červeného kříže - Výuka první pomoci dětí a mládeže.

Vedle uvedených aktivit realizovaných ze strany odborně příslušných resortů nebo subjektů se zajištěnou supervizí vstupují však do procesu také další nestátní neziskové organizace či právnické a podnikající fyzické osoby, a to nezávisle na potřebách a filosofii stanovené příslušným resortem. V daném případě je ze strany resortů velmi obtížné tyto činnosti koordinovat a sledovat kvalitu služeb poskytovaných těmito subjekty.

Podpora procesu výchovy a vzdělávání v bezpečnostních tématech ze strany jednotlivých institucí

Ministerstvo obrany

- *Dokumenty*

Materiál Podklady k výuce přípravy občanů k obraně státu v základních školách

- *Projekty*

Prezentace Armády ČR na základních školách

Prezentace Armády ČR na veřejnosti s vazbou na POKOS

Soutěže pro žáky a třídy základních škol např. „Pozdrav do mise“, „Najdi svého veterána“ apod.

- *Učebnice/pomůcky*

Příručka POKOS pro učitele základních škol

- *Další informační a propagační materiály s vazbou na problematiku POKOS*

Ministerstvo obrany připravilo a v praxi využívá informační letáky, plakáty, sady fotografií vojenské techniky, omalovánky, pexesa a vystřihovánky 3D modelů apod., které jsou určeny pro děti, učitele i širokou veřejnost s cílem seznámit je s problematikou POKOS.

Ministerstvo dopravy

- Dokumenty

Tematický plán dopravní výchovy – výuka dopravní výchovy na dětských dopravních hřištích pro žáky ZŠ

- Projekty

Dopravní soutěž mladých cyklistů

Safety Road – dopravně výchovná akce pro studenty středních škol;

Preventivní akce pořádané ve spolupráci s Policií ČR – Dětská policie, Jablko nebo citrón, Zebra se za tebe nerozhledne (akce v blízkosti základních škol zaměřená na správné chování nejmenších účastníků silničního provozu);

Dopravní soutěž o pohár starostů;

Myšák Bertík a pan B – edukativní zážitkový projekt pro žáky MŠ

- Učebnice/pomůcky

MŠ – interaktivní výukový program (včetně metodiky pro učitele, pracovní aktivity a cvičení, portfolio žáka s herním plánem); ilustrovaný výukový stojan s pracovními listy; omalovánky, pexeso, AVD spoty

ZŠ – I. stupeň

učebnice Dopravní výchova (tištěná i interaktivní verze – včetně metodické příručky učitele, pracovních cvičení a aktivit pro žáky); výukový stojan „Chodec“ a „Cyklista“; výukový program pro interaktivní tabule „Dopravní výchova“; pracovní sešit „Ferda v autoškole“; náměty na projektové vyučování pro I. stupeň ZŠ; AVD spoty Besipky

ZŠ – II. stupeň

Učebnice Dopravní výchova (elektronická verze – metodika pro učitele + pracovní aktivity a cvičení pro žáky); série 12 AVD výukových spotů; AVD spoty Besipky

SŠ – akce formou besed/projektů – např. The Action, viz bod 4b.

Ministerstvo vnitra

- Dokumenty
 - Podklady k výuce témat ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí v základních školách
- Projekty
 - Vaše cesty k bezpečí - zahrnuje 33 témat ze tří oblastí - ochrana obyvatelstva, požární prevence a bezpečnost občana. Výsledkem projektu je i brožura, která všechna témata sdružuje. Učitelé tuto brožuru využívají jako pomůcku při výuce
- Učebnice/pomůcky
 - Příručka pro učitele základních a středních škol „Ochrana člověka za mimořádných událostí“
 - Víš, odkud voláš o pomoc na tísňovou linku 112?
 - Příručka "Pro případ ohrožení"
 - Příručka "Ochrana před přirozenými a zvláštními povodněmi v ČR"
 - Příručka „Výchova dětí v oblasti požární ochrany“
 - Příručka „Výchova a prevence v oblasti požární ochrany“
- Pomůcky vydané nakladatelstvím učebnic Fortuna za odborné podpory MV-GŘ HZS ČR
 - Ochrana člověka za mimořádných událostí - Sebeochrana a vzájemná pomoc
 - Ochrana člověka za mimořádných událostí - Havárie s únikem nebezpečných látek, Radiační havárie
 - Ochrana člověka za mimořádných událostí - Živelní pohromy
 - Ochrana člověka za mimořádných událostí
 - Ochrana člověka za mimořádných událostí
- Pomůcky vydané v roce 2004 a 2006 nakladatelstvím ALBRA za odborné podpory MV-GŘ HZS ČR

Ochrana člověka za mimořádných událostí - Osobní bezpečí

Ochrana člověka za mimořádných událostí - Osobní bezpečí - Neztratím se?
Neztratím!

Ochrana člověka za mimořádných událostí - Osobní bezpečí - Bezpečí
a nebezpečí

Ochrana člověka za mimořádných událostí - Osobní bezpečí - Počítej se vším

Ochrana člověka za mimořádných událostí - Osobní bezpečí - S mapou
nezabloudím

Ochrana člověka za mimořádných událostí - Osobní bezpečí - Pomáhám
zraněným

Ochrana člověka za mimořádných událostí – Povodně

Ochrana člověka za mimořádných událostí – Požáry

Ochrana člověka za mimořádných událostí – Havárie

Ochrana člověka za mimořádných událostí – Od vichřice k zemětřesení

- Pomůcka vydaná nakladatelstvím Nová škola Brno za odborné podpory MV-GŘ HZS
ČR

Jak se zachovat, když ...

- Pomůcka vydaná občanským sdružením „Centrum pro bezpečný stát“ za odborné
podpory MV-GŘ HZS ČR

„Co dělat...“ – aneb Kapesní průvodce krizovými situacemi doma i v zahraničí

Program Hasík CZ

Další podporující činností, na které spolupracují vybrané HZS krajů, je program systému vzdělávání žáků základních škol s názvem „Hasík CZ“. Jedná se o předávání informací dětem základních škol a středních škol formou besed z oblasti ochrany obyvatelstva a požární ochrany v souladu se stanoveným obsahovým zaměřením. Tyto informace předává určená dvojice aktivistů, zejména z řad příslušníků HZS ČR a dobrovolných hasičů, která prošla kurzy instruktorů pořádanými o.s. Citadela Bruntál.

**Spolupráce Ministerstva vnitra s občanským sdružením Asociace "Záchranný kruh"
na projektech:**

- **„Chraň svůj svět, chraň svůj život“**, který je zaměřen na aktivity ve vztahu ke školám a školským zařízením, dětem a mládeži. Projekt byl podpořen z prostředků EU prostřednictvím grantu Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost. Hlavním cílem projektu je systémová podpora a pomoc školám a školským zařízením při výuce a výchově problematik ochrany života, zdraví, životního prostředí a majetku (průřezových témat).

V rámci projektu bylo vytvořeno 11 výukových interaktivních multimediálních kurzů zaměřených na výuku v oblastech běžných rizik i rizik mimořádných událostí. Dále byly vytvořeny kvalitní výukové pracovní listy a další vzdělávací nástroje včetně metodik pro pedagogy.

- **„Včas umět a znát je napořád“**

Dalším projektem Asociace „Záchranný kruh“ je projekt pro mateřské školy „Včas umět a znát je napořád“. V rámci projektu, za dobu jeho trvání 10 měsíců, byly vyvinuty a vytvořeny zcela nové didaktické a metodické pomůcky pro pedagogy mateřských škol, které řeší vzdělávání v oblastech běžných rizik, osobního bezpečí, požárů, mimořádných událostí, dopravní a ekologické výchovy.

V rámci projektu bylo vytvořeno celkem 33 zcela nových deskových her, které jsou rozděleny do těchto 6 didaktických okruhů:

- **Běžná rizika**
- **Osobní bezpečí**
- **Požáry**
- **Mimořádné události**
- **Dopravní výchova**
- **Ekologická výchova**

2.5 Zpětná vazba

V současnosti neexistuje systém dlouhodobé evaluace komplexně postihující realizaci výchovy a vzdělávání v oblasti bezpečnosti. Provedená šetření České školní inspekce byla donedávna zaměřena pouze na přístup škol k realizaci výuky, nikoliv na zjišťování úrovně znalosti cílové skupiny populace.

Situace se v současnosti zlepšuje zejména navázáním intenzivní spolupráce s Českou školní inspekcí, která v závěru roku 2015 a začátkem roku 2016 provedla tematickou inspekční činnost zaměřenou na vzdělávání v bezpečnostních tématech a pro další období se připravuje zjišťování výsledků vzdělávání v 5. a 9. ročnících ZŠ, které by mělo proběhnout na jaře 2017, v jehož rámci budou testovány také znalosti žáků v bezpečnostních tématech.

3. Shrnutí

V posledních letech **dochází k nárůstu mimořádných událostí** způsobených přírodními vlivy (bleskové povodně při každém větším dešti, bouřce, větrné smrště apod.), ohrožují nás i události způsobené lidskou činností, nedodržením postupů, selháním techniky apod. (výbuch dvou muničních skladů ve Vrběticích 2014, nehoda vlaku ve Studénce 2015 apod.), zvyšuje se neukázněnost účastníků silničního provozu (první prázdninový týden si vyžádal 11 obětí na silnicích), zhoršuje se bezpečnostní situace v Evropě (teroristické útoky v Nice 2016, Bruselu 2016, v Paříži 2015).

Zhoršující se bezpečnostní situace ve světě i v ČR cíleně vyžaduje kvalitativně zlepšit přípravu obyvatelstva jako jednoho prvku bezpečnostního systému. Důležitou součástí této aktivity je vzdělávání v bezpečnostních tématech ve školách, což představuje základní a naprosto zásadní formu přípravy obyvatelstva k jeho osobní bezpečnosti, ale i k předcházení nebo řešení mimořádných událostí a krizových situací nevojenského i vojenského charakteru.

Jedním z obecných cílů vzdělávání deklarovaných školským zákonem je získávání a uplatňování znalostí o bezpečnosti a ochraně zdraví. S ohledem na rostoucí četnost nebezpečí plynoucích z naturogenních a antropogenních vlivů je zcela legitimní vnímat realizaci tohoto obecného cíle jako klíčový předpoklad zvyšování odolnosti společnosti vůči negativním následkům působení každodenních rizik, mimořádných událostí, ale i krizových situací nevojenského i vojenského charakteru. Ochrana vlastního zdraví a života patří mezi základní lidské kompetence. **Zrušením systému branné výchovy** v roce 1991, zaměřeného především na činnosti obyvatelstva při ozbrojeném konfliktu, **došlo k tomu, že v současnosti nemá významná část populace osvojena základní pravidla chování při mimořádných událostech**, a mnohdy si nedokáže poradit ani s riziky každodenního života (např. v roce 2015 vzniklo 5279 požárů v domácnostech, což představuje 1/3 všech požárů

v daném roce). Pro zabezpečení připravenosti společnosti na různá nebezpečí je nezbytné věnovat maximální pozornost rozvoji připravenosti samotného obyvatelstva. Pravidelné vzdělávání ve školách je způsobem plně odpovídajícím požadavkům systematického dlouhodobého působení a mělo by zaujímat v této přípravě klíčovou roli. Z provedených analýz však vyplývá, že **současný stav neodpovídá potřebám společnosti** a tím ani výzvam, kterým je vystavena.

Bezpečnostní témata jsou sice obsažena v RVP, ale každá škola k jejich zapracování do ŠVP přistupuje rozdílně. Začlenění problematiky v jednotlivých RVP je rozpracováno vždy napříč celým dokumentem, což při vytváření školního vzdělávacího programu a následně individuálních vzdělávacích plánů přináší značné nároky na zpracovatele, a může docházet k tomu, že bezpečnostní témata nemusí být adekvátně zohledněna. S ohledem na tuto skutečnost je pak s celým dokumentem obtížné pracovat, protože pedagog musí opětovně vyhledávat souvislosti mezi cíli, zaměřením, předpokládanými výsledky či minimální doporučenou úrovní. Uvedená **roztříštěnost přístupů** nenapomáhá ani žákům a studentům uvědomit si význam předmětné problematiky pro situace ohrožující životy a zdraví, kterým mohou být vystaveni. Skutečnost, kdy převažuje **zařazení obsahu bezpečnostních témat do jiných předmětů**, se z hlediska hloubky a komplexnosti pojetí problematiky **jeví jako nevyhovující**. Je však třeba upozornit na to, že školy mají ve své kompetenci rozhodnout, jaké formy a metody práce budou při výuce bezpečnostních témat používat a jakým způsobem budou tato témata zařazena do jejich ŠVP.

Resorty, do jejichž působnosti odborně náleží jednotlivé oblasti výchovy a vzdělávání v bezpečnostních tématech, realizují pro zlepšení situace celou řadu aktivit. Jejich zabezpečení je spojené se značnými nároky kladenými na finanční, personální a materiální zdroje. **Celkový proces je pak nekoordinovaný, nesystémový** a mnohdy **dochází k duplikaci činností nebo naopak k absenci** přirozené návaznosti jednotlivých problematik. Dnes lze vysledovat objem činností a výši prostředků, kterým do tohoto vzdělávání přispívají jednotlivé resorty.

V současné době však **není zaveden nástroj pravidelného zjišťování znalostí** (zpětná vazba) a nelze tak jednoznačně vymežit míru efektivnosti vyvíjených aktivit. V tomto směru se jeví jako vhodné **podpořit realizaci pravidelných výběrových zjišťování výsledků žáků** v bezpečnostních tématech prostřednictvím České školní inspekce, která má v této oblasti značné zkušenosti a výstupy jejího testování jsou široce využitelné pro žáky, rodiče, učitele a jako důležitá zpětná vazba pro stát.

I přes veškeré snahy jak resortů odpovědných za problematiku bezpečnosti, tak MŠMT **vzdělávání v bezpečnostních tématech nepřináší požadované výsledky**. Proto vyvstává **potřeba hledat další možnosti vedoucí ke zkvalitnění výuky**. Jako nejvhodnější se jeví **zřízení expertní pracovní skupiny**, jejímž cílem bude nalezení **optimálního začlenění výuky témat bezpečnosti do rámcových vzdělávacích programů mateřských, základních a středních škol včetně zajištění pravidelné měřitelnosti výsledků výuky této problematiky**, např. zavedením ucelené formy vzdělávání, která by v sobě sdružovala témata relevantní z pohledu přípravy na řešení důsledků rizik každodenního života, mimořádných událostí, ale i krizových situací nevojenského i vojenského charakteru. V rámci věcného zaměření je jednou z možností **zastřešení již realizovaných aktivit** v rámci problematiky prevence kriminality a rizikového chování, dopravní a zdravotní výchovy, OČBRMU a POKOS a to v **rámci druhého stupně základního vzdělávání a středního vzdělávání**. O systematickou edukaci v oblasti bezpečnosti v podobě samostatného předmětu usilují po vzoru Polska i sousední státy.

Dále je potřeba věnovat pozornost systému přípravy budoucích pedagogů v oblasti bezpečnosti. Kurzy a akce, které jednotlivé resorty realizují k přípravě pedagogů, nemohou plně nahradit úlohu vysokých škol. Z tohoto důvodu je důležité zaměřit svou pozornost na komplexní přípravu budoucích pedagogů, tedy vytvoření podmínek výuky bezpečnostních témat na vysokých školách.

V souvislosti s uskutečněním těchto doporučení bude nezbytné se následně připravit na nárůst poptávky po specifických aprobačních učitelů, ale také po kvalitních didaktických pomůckách. Vedle zvýšení úrovně připravenosti obyvatelstva k ochraně vlastního zdraví a života, k zodpovědnému chování, k občanské odpovědnosti v otázkách bezpečnosti apod., jsou očekávána také pozitiva ve vztahu k evaluaci procesu výuky a efektivnější koordinaci vynakládaných zdrojů.

1) Tematická zpráva České školní inspekce – Vzdělávání v bezpečnostních tématech

Tematická inspekční činnost České školní inspekce se skládala ze dvou částí – z inspekčního elektronického zjišťování a z prezenční inspekční činnosti ve vybraných školách. Do inspekčního elektronického zjišťování, které se uskutečnilo od 25. 11. do 2. 12. 2015 v podobě on-line elektronického dotazníku pro ředitele škol, byly zapojeny všechny mateřské, základní a střední školy zapsané do školského rejstříku. Prezenční inspekční činnost byla realizována od listopadu 2015 do února 2016 ve 107 základních školách a víceletých gymnáziích a ve 22 středních školách.

Na přípravě a tematické inspekční činnosti se podílela také mezirezortní expertní skupina pro optimalizaci výuky bezpečnostních témat, kterou tvoří zástupci Ministerstva vnitra, Ministerstva obrany, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva dopravy, MŠMT, České školní inspekce, Policejního prezidia České republiky, HZS ČR, Institutu ochrany obyvatelstva a Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity.

Kompletní zpráva je zveřejněna na stránkách České školní inspekce: www.csicr.cz.

2) Zpráva z výzkumné sondy zaměřené na stávající pojetí výchovy a vzdělávání v oblasti ochrany obyvatelstva ve školních vzdělávacích programech vybraných základních škol v ČR

Zpráva navazuje na dokument Tematická zpráva České školní inspekce: Vzdělávání v bezpečnostních tématech zveřejněný v roce 2016 Českou školní inspekcí, a volněji také na předchozí tematickou zprávu České školní inspekce ke sledovaným tématům (Tematická zpráva: Kontrola bezpečnosti a ochrany zdraví ve školách a školských zařízeních v období od 1. 9. 2013 do 31. 12. 2014). Klade si za cíl doplnit poznatky v těchto zprávách o informace týkající se zpracování sledovaných témat ve školních vzdělávacích programech jako kurikulárních dokumentech školní úrovně. Analýza textů těchto ŠVP tak umožňuje zachytit a porovnat různé přístupy k pojetí jednotlivých kurikulárních témat (v tomto případě témat spojených s bezpečnostními riziky, ochranou obyvatelstva za běžných rizik, ochranou obyvatelstva za mimořádných událostí, systémů ochrany obyvatelstva apod.).

Zpráva staví na analýze tří školních vzdělávacích programů, které byly vybrány jako ilustrační příklady různých kategorií základních škol (ve velkém městě, v malém

městě, málotřídní). Záměrně byly vybrány školy, jejichž ŠVP byly aktualizovány k 1. 9. 2013, tzn. byly v nich zohledněny aktualizace textu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání k 29. 1. 2013 související se sledovanými okruhy témat.

Škola		počet žáků cca	rozsah ŠVP
01	Základní škola v obci s cca 300 tis. obyvatel a pedagogickou fakultou	465	469 stran
02	Základní škola v obci s cca 50 tis. obyvatel	460	306 stran
03	Málotřídní škola v obci s cca 1 tis. obyvatel	45	158 stran

Kompletní zpráva je zveřejněna na stránkách MV-GŘ HZS ČR: www.hzscr.cz v sekci „Výchova a vzdělávání“.

3) Analýza podpory výuky „bezpečnosti“ ze strany zainteresovaných resortů

Členové mezirezortní expertní skupiny pro optimalizaci výuky bezpečnostních témat zpracovali za své oblasti analytickou část, která mapovala činnosti na podporu výuky „bezpečnosti“ na školách (od roku 2012). V materiálu bylo sledováno z jakých legislativních norem a nelegislativních dokumentů resort vychází, zda má pro danou problematiku zpracovanou koncepci rozvoje, jak je problematika začleněna v RVP na všech stupních vzdělávání, které dokumenty jsou vytvořeny pro podporu vzdělávání, jaké jsou zpracovány učebnice a realizovány projekty, jaká je personální a finanční dotace ministerstva/úřadu na tyto oblasti, jaké nástroje ke zjišťování zpětné vazby (mimo Českou školní inspekci) ministerstvo/úřad využívá ve vztahu k výuce dané problematiky na školách. Dále popisuje, zda ministerstvo/úřad poskytuje dotace/granty nestátním neziskovým organizacím na podporu dané problematiky, zda je realizována příprava učitelů, zda a jakým způsobem ministerstvo/úřad zveřejňuje informace pro podporu vzdělávání ve školách, zda pořádalo od roku 2012 ministerstvo/úřad informační kampaně. Podrobné analýzy jednotlivých resortů jsou k dispozici k nahlédnutí u zpracovatele materiálu.

4) Dotazníkové šetření od účastníků vzdělávacích kurzů „Ochrana člověka za běžných rizik a mimořádných událostí“ pořádaných HZS krajů

Každý účastník akreditovaného kurzu HZS ČR pro učitele základního a středního vzdělávání k výuce ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí v závěru kurzu vyplnil vedle evaluačního dotazníku i dotazník s následujícími otázkami:

1. Je podle Vás důležité, aby žáci ve škole získali přípravu v oblasti ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí?
2. Je podle Vás v současné době příprava ve škole z oblasti ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí dostatečná?
3. Je rozmístění témat ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí ve stávajících rámcových vzdělávacích programech přehledné?
4. Uvítali byste samostatný předmět, jehož obsahem by byly problematiky ochrany člověka za běžných rizik a mimořádných událostí, dopravní výchovy, první pomoci a přípravy občanů k obraně státu?

Výsledky šetření jsou zveřejněny na stránkách MV-GŘ HZS ČR: www.hzscr.cz v sekci „Výchova a vzdělávání“.